

С. В. Грабова

ЕТАПИ НАВЧАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПАРАЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УСНОМУ СПІЛКУВАННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Метою навчання іноземних мов є навчання спілкування. Процес спілкування розглядаємо як взаємозв'язок вербального та невербального компонентів. Невербальний компонент спілкування включає в себе фізичні рухи, які супроводжують мовленнєву діяльність; паралінгвістичні засоби; паратекстуальні засоби [7:88]. Оскільки підсистема кінетичних компонентів комунікації є найбільш чисельною [2:5], в нашому дослідженні розглядаємо такі паралінгвістичні засоби невербального спілкування, як мова тіла (жести, вираз обличчя, поза, контакт тіла, проксеміка). Дотримуючись точки зору Г. В. Колшанського, вважаємо, що методику навчання іноземних мов мають цікавити ті паралінгвістичні засоби спілкування, що супроводжують мовленнєве висловлювання та впливають на його структуру таким чином, що мета передачі загального змісту висловлювання досягається сукупністю лінгвістичних та паралінгвістичних засобів [8:30].

Відомо, що на сучасному етапі навчають лише вербального компонента спілкування. Отже, виникає протиріччя між реальним процесом спілкування (взаємозв'язок вербального та невербального компонентів) та тією моделлю, яка використовується під час навчання іноземної мови (тільки вербальний компонент). Вирішення такого протиріччя пропонувалось спеціалістами з методики навчання іноземних мов у різних аспектах. Так, Л. Ф. Величко розглянула паралінгвістичні характеристики усного іншомовного мовлення у методичному аспекті [3]. Взаємодію вербальних та невербальних засобів спілкування у німецькому мовленні вивчала М. Д. Городнікова [4]. Н. Г. Баженова розробила методику навчання школярів невербальних засобів спілкування в курсі французької мови [1]. Проблему дидактичних умов навчання невербальних засобів спілкування у початковій школі вирішувала С. А. Должнікова [5]. О. Ю. Мощанська займалася дослідженням процесу формування умінь невербального спілкування в ситуації іншомовного монологічного висловлювання, на

прикладі презентації [10]. Навчання невербального компоненту студентів перекладачів присвячено працю С. А. Цицури [11]. Тобто проблема відповідності навчальної моделі реальному процесу спілкування не нова, але питання підготовки майбутніх вчителів до навчання старшокласників використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою не було розроблене.

Отже, розвиток методики та суміжних наук висуває нові вимоги до навчання іноземних мов, а методика навчання залишається незмінною. Виникає проблема підготовки кваліфікованого спеціаліста, який би забезпечив науково обґрунтоване навчання усного спілкування іноземною мовою (в нашому випадку — англійською) в єдності вербального та невербального компонентів. Тобто вчитель, по-перше, повинен сам вміти використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою; по-друге, володіти методикою навчання старшокласників використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою. Вирішення цієї проблеми забезпечить навчання старшокласників використовувати паралінгвістичні засоби в усному спілкуванні англійською мовою на рівні, що відповідає сучасному стану розвитку методики та суміжних наук.

Навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою доцільно здійснювати поетапно. Мета цієї статті — сформулювати етапи навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою та конкретизувати їх зміст.

У результаті аналізу наукових джерел з методики навчання іноземних мов та суміжних наук вважаємо за доцільне виділити наступні етапи навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою: попередня робота вчителя та власне навчальна діяльність учителя, які, в свою чергу, поділяються на ряд підетапів. Попередня робота вчителя полягає у підготовці матеріалів для навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою. Відомо, що одним із принципів навчання іноземної мови є принцип наочності. Застосування відеофонограми у навчанні використання паралінгвістичних засобів спілкування реалізує цей принцип. Відеофонограма унаочнює те, що є головною метою навчання іноземних мов — процес спілкування. Фонограма відтворює мовлення, а відеофонограма відтворює джерело мовлення — людину; автентична відеофонограма відтворює носія мови. Тоб-

то унаочнюється процес спілкування у взаємозв'язку його лінгвістичних та паралінгвістичних засобів. До того ж, відеофонограма дозволяє зупинити або повторно переглянути будь-який момент процесу спілкування для детального вивчення паралінгвістичних засобів спілкування.

Вважаємо за доцільне з вищеназваною метою використовувати записи програм телебачення, що здійснюються викладачем незадовго до заняття. Це надає відеофонограмі актуальності, що важливо для мотивації учнів. Зазвичай, вчителі, які використовують відеофонограми у навчальному процесі, обирають відеокасети з різних навчально-методичних комплексів (НМК). Проте, при всій системності НМК, вони створюються на роки, і згодом, інформація, яку вони містять, втрачає актуальність. А запис програм британських телекомпаній (наприклад, ВВС) дозволяє ознайомити учнів з живою мовою. Крім того, запис трансляцій ВВС дозволяє ознайомити учнів з так званим акцентом "Бі-Бі-Сі" або "Оксбридж", який визнається нормою формальної мови англійського радіо і телебачення. Тобто першим етапом навчання використання паралінгвістичних засобів спілкування є попередня робота вчителя, яка розподіляється на ряд підетапів:

І. Попередня робота вчителя:

1. Пошук та запис автентичних відеофонограм для навчання використання паралінгвістичних засобів спілкування. Вчитель, переглядаючи трансляцію програм британських телекомпаній, здійснює відеозапис новин, інтерв'ю, монологів тощо.

2. Оцінка придатності відеофонограми. Відеофонограма повинна узгоджуватись з дидактичними і методичними принципами навчання. Вчитель повинен дослідити зміст відеофонограми, оцінити науковість, виразність, доступність інформації. Тобто вибір залежить від мети навчання (у нашій роботі — навчання використання паралінгвістичних засобів спілкування), від ступеню навчання, від програмних вимог і, бажано, щоб відеофонограма відповідала навчальній темі.

3. Визначення тривалості демонстрації відеофонограми. Занадто довга презентація стомлює учнів, тому доцільно користуватись відеокліпами. З цього питання у методичній літературі існують декілька точок зору [6, 9, 12]. Ми вважаємо за доцільне використовувати відеокліпи довжиною не більше, ніж 5 хвилин і не менше, ніж 30 секунд.

4. Розробка методики навчання використання паралінгвістичних засобів спілкування за допомогою певного відеокліпу.

II. Власне навчальна діяльність вчителя, яка складається з наступних етапів і спрямована на:

1. Усвідомлення учнями паралінгвістичних засобів, що використовуються в процесі спілкування рідною мовою. Прийом — бесіда про поняття “паралінгвістичні засоби усного спілкування” та їх функції у процесі спілкування. Цей етап має місце лише при першому ознайомленні учнів з паралінгвістичними засобами спілкування.

2. Ознайомлення та вивчення паралінгвістичних засобів, що використовуються під час спілкування англійською мовою, шляхом співставлення паралінгвістичних засобів двох мов. Прийом — бесіда про спільне та різницю у формі та функціях паралінгвістичних засобів, що використовуються під час спілкування українською та англійською мовами.

3. Закріплення навичок рецепції паралінгвістичних засобів, що використовуються під час спілкування англійською мовою. Прийом — бесіда під час та після перегляду відібраних автентичних відеофонограм у режимі вимкненого звуку про значення конкретних паралінгвістичних засобів спілкування, що використовуються у конкретному висловлюванні англійською мовою.

4. Формування умінь використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою.

5. Контроль рівня сформованості умінь використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою.

Таким чином, навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою здійснюється за етапами: попередня робота вчителя (з підетапами — пошук та запис відеофонограм; оцінка придатності відеофонограм; визначення тривалості демонстрації відеофонограми; розробка методики) та навчальна діяльність вчителя (з підетапами — усвідомлення учнями поняття “паралінгвістичні засоби”; співставлення паралінгвістичних засобів, що використовуються під час спілкування українською та англійською мовами; закріплення навичок рецепції паралінгвістичних засобів; формування умінь використання паралінгвістичних засобів; контроль рівня сформованості умінь використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою). Сформульовані етапи є основою для організації навчання використання паралінгвістичних засобів в усному спілкуванні англійською мовою.

Література:

1. Баженова Н. Г. *Методика обучения невербальным средствам общения в курсе французского языка: Дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 02.* — М., 2000. — 182 с.
2. Васильева Е. Л. *Невербальные компоненты коммуникации и речевые акты (на материале современного английского языка): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10. 02. 19 / Минск. гос. лингв. ун-т.* — Минск, 2002. — 19 с.
3. Величко Л. Ф. *Методический аспект паралингвистических характеристик устной иноязычной речи: Дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 02.* — Днепропетровск, 1982. — 176 с.
4. Городникова М. Д. *Взаимодействие вербальных и невербальных средств в немецкой речи. Для студентов I-III курсов.* — М.: МГПИИЯ, 1983. — 83 с.
5. Должникова С. А. *Дидактические условия обучения невербальным средствам общения на уроке иностранного языка в начальной школе: Дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 01.* — Липецк, 2000. — 232 с.
6. Дубровин М. И. *Учебное кино и диафильмы в обучении английскому языку в средней школе.* — М.: Просвещение, 1979. — 143 с.
7. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва.* — К.: Ленвіт, 2003. — 273 с.
8. Колишанский Г. В. *Паралингвистика.* — М.: Наука, 1974. — 81 с.
9. Кузьмичева Т. Н. *Технические средства в обучении английскому языку.* — Л.: Просвещение, 1978. — 136 с.
10. Мощанская Е. Ю. *Формирование умений невербального общения в ситуации иноязычного монологического высказывания (на примере ситуации презентации): Дис... канд. пед. наук: 13. 00. 08.* — Пермь, 2002. — 204 с.
11. Цыцура С. А. *Обучение невербальному компоненту студентов-переводчиков: Дис... канд. пед. наук: 13. 00. 01.* — Оренбург, 2003. — 187 с.
12. Tomalin B. *Video, TV and Radio in the English Class.* — London, 1986. — 37 p.